

ברכת על הצדיקים

שי פינקלשטיין

רב קהילת ניצנים

[נוסח אשכנז](#)

- על הצדיקים ועל החסידים, ועל זקני עמך בית ישראל, ועל פליטת סופריהם ועל גרי הצדק ועלינו, יהמו רחמיך ה' אלהינו, ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת, ושים חלקנו עמם לעולם, ולא נבוש כי בך בטחנו ברוך אתה ה' משען ומבטח לצדיקים.

מחזור ויטרי סימן פט

על הצדיקים ועל החסידים ועל זקני עמך בית ישראל ועל פליטת סופריהם ועל גירי הצדק ועלינו יהמו נא רחמיך י"י אלהינו ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך ושים חלקנו עמם ולעולם לא נבוש כי בך בטחנו. בא"י משען ומבטח לצדיקים

ספר אבודרהם שמונה עשרה

על הצדיקים ע"ש (תה' לד, טז) עיני ה' אל צדיקים ואזניו אל שועתם. ועל החסידים ע"ש (שם לב, ו) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא. ועל גרי הצדק ע"ש (דברים י, יט) ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים. ועלינו יהמו רחמיך ה' אלהינו על שם (ישעיה סג, טו) המון מעשיך ורחמיך אלי התאפקו. והזכיר כאן ד' כתות מישראל צדיקים. חסידים. גרי הצדק. ועלינו יהמו רחמיך. כדאמרינן במכילתין משפטים וכן אתה אומר בד' כתות שהן מלא עונות ואומרות לפני הקדוש ברוך הוא יהודים אנחנו (ישעיה מד, ה) זה יאמר לה' אני זה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה. זה יאמר לה' אני שנתערב בי חטא. פרוש אלו הצדיקים שהם גדולים מכולם שלא חטאו מעולם ולא נצטרכו להיות בעלי תשובה ולקריתם חסידים. ובאיוב (איוב א, א) נמי איש תם וישר וירא אלהים לפי שהיה עובד את השם מיראה. וזה יקרא בשם יעקב אלו גרי הצדק. וזה יכתוב ידו לה' אלו בעלי תשובה. פי' אלו חסידים שיש בהם קצת יראה על העבירות שעשו, וכן אמר דוד (תה' פו, ב) שמרה נפשי כי חסיד אני, כלומר כי בעל תשובה אני, שלא היה רשאי לקרות עצמו חסיד. ובשם ישראל יכנה אלו יראי שמים וזהו ועלינו יהמו נא רחמיך אף על פי שאין אנו חשובין כל כך אלא אנו יראי שמים ואין אנו מחזיקים עצמינו כעובדים מאהבה. והפסוק הזכיר גרים קודם בעלי

תשובה מפני שהזהירה תורה [הרבה] פעמים לאהבה אות' וגם השם אוהב אותם. ובתפלה נזכרו כסדר מעלתם. ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת, ורוצה לומר שהם יודעים אמיתת שמך. ע"ש (תה' ט, יא) ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך ה'. ואמר ותן שכר טוב ע"ש (תה' לא, כ) מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם. ושים חלקנו עמהם עם הבוטחים בשמך ע"ש שאומר בתלמוד (עי' ברכות טז, ב) יהי חלקי עם הצדיקים בגן עדן. ולעולם לא נבוש פי' ממעשינו כי בך בטחנו חבר בטחון עם בושה ע"ש (תה' כה, ב) בך בטחתי אל אבושה אל יעלצו אויבי לי. ועל חסדך נשעננו ע"ש (דהי"ב יג, יח) כי נשענו על ה' אלהי אבותיהם. ואמר חסדך ע"ש (תה' קג, יז) וחסד ה' מעולם: ברוך אתה ה' משען ע"ש (ישעיה' י, כ) ולא יוסיף עוד שארית ישראל להשען על מכהו ונשען על קדוש ישראל באמת. ומבטח לצדיקים ע"ש אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב:

שאלות:

מה ההבדל שבין צדיקים וחסידים?

מיהם זקני עמך ומיהם פליטת בית סופריהם?

מדוע אנו מתפללים עליהם?

מדוע מתפללים על גרי הצדק?

מה פרוש המילה יהמו?

האם אין בעיתיות בבקשת שכר הלא יש לקיים המצוות שלא על מנת לקבל פרס

מהי ההגדרה של בטחון בה' ומדוע יש חשש של בושה?

מהו ההבדל בין משען ומבטח?

מדוע הברכה מסתיימת עם הצדיקים?

צדיקים וחסידים:

תהלים פרק לד פסוק יג - טו

(יג) מִי־הָאִישׁ הַחֲפֹץ חַיִּים אֲהַב־יָמִים לְרָאוֹת טוֹב:

(יד) נִצֵּר לְשׁוֹנֵךְ מִרַע וּשְׁפָתֶיךָ מִדְבַר מְרָמָה:

(טו) סוֹר מִרַע וְעֵשֶׂה טוֹב בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וְרִדְפָהוּ:

(טז) עֵינֵי יִקּוֹק אֶל־צַדִּיקִים וְאֶזְנֵי אֶל־שׁוֹעֲתִים:

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת אבות פרק א משנה יד

ואמרו: "צדיקים אומרים מעט ועושין הרבה", כמו אברהם, שייעד בפת לחם אחת, והביא חמאה וחלב ובן הבקר ושלוש סאין קמח סלת; "ורשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושין", כמו עפרון, שבדיבור נתן הכל, ובמעשה לא הניח אפילו דינר אחד מן השווי.

רד"ק תהלים פרק לד פסוק טז

(טז) עיני ה' אל צדיקים. מי שאחז הדרכים האלה נקרא ירא ה' וצדיק. ומהו תגמולו מאת האל? ששמירת האל דבקה בו ומצילתהו בכל דרכיו. וזהו עיני ה' אל צדיקים. ואם יקרהו שום פגע יקרא אליו וישמע צעקתו ויצילהו מצרתו, וזהו: ואזניו אל שועתם:

מלבי"ם תהלים פרק לד פסוק טז

(טז) עיני ה' אל צדיקים, שמשגיח עליהם בעצמו לראות מה שחסר להם, ובכ"ז אזניו אל שועתם, שלפעמים ישועו המה מרעה הנדמה להם לפי דעתם הגם שאינה רעה לפי האמת, וגם בזה ימלא שועתם:

נועם אלימלך דברים פרשת שופטים ד"ה או יאמר

יש שני צדיקים, יש צדיק שיוכל לפעול הכל על ידי דבורו הקדוש ואינו צריך כל כך לזעוק ולהתפלל, כי דבורו עושה רושם ויכול לעכב הדינים שלא יבואו כלל: ויש צדיק שאינו במדרגה זו וצריך להתפלל ולזעוק להשם יתברך עד שישמע השם יתברך את תפילתו: וזהו (תהלים לד, טז) עיני ד' אל צדיקים ואזניו אל שועתם, כי העינים הם למעלה מאזנים כידוע. והצדיק אשר הגיע אל מדריגה העליונה עד שהשם יתברך משגיח עליו בעין פקיחא אזי נפעול הכל על ידי השגחה הזאת שהשם יתברך משגיח על דבורו ותנועותיו. וזהו (תהלים קט, ד) ואני תפילה. והצדיק שהוא למטה ממדריגה זו צריך שועה ותפלה, וזהו עיני ד' כו', רמז לשני מדריגות הנ"ל:

תהלים פרק לב פסוק ה-ו

(ה) חֲטָאתִי אֲדַעַךְ וְעֹנֵי לֹא־כַסִּיתִי אֲמַרְתִּי אֲוֹהָה עָלַי פֶּשְׁעֵי לִיקוֹק וְאֲתָה נִשְׂאתָ עֲוֹן חֲטָאתִי סָלָה:

(ו) על־זאת יתפלל כל־חסידו אליך לעת מִצָּא רַק לִשְׁטָף מִים רַבִּים אֱלֹוֹ לֹא יִגִּיעוּ:

אבן עזרא תהלים פרק לב פסוק ו

(ו) על זאת - שאתה נושא עון:

לעת מצוא - כדרך דרשו ה' בהמצאו ובקשת משם את ה' אלהיך ומצאת או כאשר ימצא לבבו מפונה ממחשבות ופנוי מעסקיו וצרכיו אז יתפלל על דרך על כן מצא עבדך את לבו

רד"ק תהלים פרק לב פסוק ו

(ו) על זאת יתפלל כל חסיד אליך. כיון שראו כי שמעת תפלתי ונשאת חטאתי יתפלל כל חסיד אליך אם קרהו עון. לעת מצא, לעת שימצא לבו פנוי, שיהיה לבו שלם בתשובה. רק לשטף מים רבים, אם יעשה זה אין צריך לומר שהוא לא יאבד בחטאו, אלא אפילו אם באות לעולם צרות רבות, דומות לשטף מים רבים ששוטפים הכל, אליו לא יגיעו, כמו שלא הגיעו אלי:

פירושי סידור התפילה לרוקח [נז] על הצדיקים עמוד שמד

על הצדיקים אותם ששומרים המצות ואינם חוטאים. ועל החסידים הם בעלי מעשים, שהן שומעים חרפתם ואינם משיבים

תלמוד בבלי מסכת תענית דף טו עמוד א

אמר רב נחמן בר יצחק: אף אני אומר: לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה, צדיקים - לאורה, וישרים - לשמחה. צדיקים לאורה - דכתיב אור זרע לצדיק, ולישרים שמחה דכתיב - ולישרי לב שמחה.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת תענית דף טו עמוד א

ולא הכל לשמחה כו'. פרש"י דישרים עדיפי מצדיקים אבל הרשב"א כתב שהישרים היא מדרגה למטה מצדיקים כו' ע"ש וכ"נ מנוסח נשמת שסידרן ישרים צדיקים חסידים קדושים אך מה שכתב הרשב"א בזה שהצדיק שהוא השלם זוכה לאור שהוא עיקר התענוג וכ"ש לשמחה כו' ע"ש בע"י לישנא דלא הכל לשמחה לא משמע כן דדומיא דכל הנך דלעיל ודאי דקאמר ונראה לפרש דאור מונח אתענוג רוחני בעולם הבא ושמחה מונח אתענוג גופני ולזה אמר אור זרוע לצדיק כי הצדיק זוכה בעוה"ב לאור שהוא תענוג רוחני וקאמר אור זרוע כמו שהזרוע מצמיח ומתגדל כן אור השגת הצדיק מצמיח ומתגדל תמיד כמ"ש צדיקים יושבים ונהנין מזיו השכינה אבל הישרים אינן זוכין לכך רק לשמחה שהיא תענוג גופני משמח לב ישרים:

פליטת סופריהם

פירושי סידור התפילה לרוקח [נז] על הצדיקים עמוד שמד

. ועל זקני עמך בית ישראל הם זקנים ההגונים הטובים. ועל פליטת סופריהם הם החכמים המלמדים תינוקות. ..

הגרים

דברים פרשת עקב פרק י פסוק יח - יט

(יח) עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה וְאַהֲבֵב גֵּר לְתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׁמְלָה:

(יט) וְאַהֲבַתְּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

מדרש הגדול דברים פרשת עקב פרק י פסוק יט

(יט) ואהבתם את הגר. זה גר צדק שהוסיף לו הכתוב מצוה אחרת יתר על ישראל, מפני שבא ונכנס תחת כנפי השכינה. בישראל נאמר, ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח), ובגרים נאמר, ואהבתם את הגר. ולא עוד אלא שחלק לו כבוד, בהקב"ה כתיב ואהבת את ה' אלהיך (לעיל ו, ה), ובגר נאמר, ואהבתם את הגר.

רש"י הירש דברים פרשת עקב פרק י פסוק יט

(יט) ואהבתם וגו'. ה'יו דומים לה' באהבת הגר הנלווה עליכם מהנכר, ובקבלת הגר תגלו שאנושיות טהורה היא המעלה העליונה בעיניכם. השוויון בפני החוק והאהבה שישראל מתייחסים בה אל הגר מאפיינים את העם ואת הארץ כעם ה' וכארץ ה'. בחוגים אחרים מעמד האדם תלוי במוצאו וברכושו, ואילו בעם ה' ובארץ ה' רק אנושיות טהורה הנכנעת לה' קובעת את מעמד האדם:

ועלינו יהמו נא רחמיה

ישעיהו פרק סג פסוק טו

(טו) הִבֵּט מִשְׁמַיִם וְרָאָה מִזְבֵּל קִדְשְׁךָ וְתִפְאַרְתְּךָ אֵיךָ קִנְאַתְךָ וְגִבּוֹרְתְךָ הַמּוֹן מֵעֵיךְ וְרַחֲמֶיךָ אֵלַי הַתְּאַפְּקוּ:

מצודת ציון ירמיהו פרק לא פסוק יט

המו - מל' המייה והוא ענין הכמרת רחמים וחמלה וכן המון מעיך (ישעיהו סג):

מצודת דוד ישעיהו פרק סג פסוק טו

(טו) הבט משמים - ר"ל הואיל וכן עשית בימים הקדמונים לכן גם עתה הבט משמים וראה ממדור קדשך:

איה קנאתך - איה הקנאה והגבורה שהראית במצרים בימים הקדמונים:

המון מעיד - מה שבימים הראשונים היו מעיד הומים עלי ורחמת אותי הנה עתה התחזקו אלי כי אמצת לבבך ומאנת לרחם:

צדיקים, חסידים, גרי הצדק ועלינו

ישעיהו פרק מד פסוק א - ה

(א) וְעַתָּה שָׁמַע יַעֲקֹב עֲבָדֵי וְיִשְׂרָאֵל בְּחַרְתִּי בּוֹ:

(ב) כֹּה־אָמַר יְקֹקֶךָ עֲשֶׂךָ וְיִצְרָךָ מִבֶּטֶן יַעֲזֹרְךָ אֶל־תִּירָא עֲבָדֵי יַעֲקֹב וְיִשְׁרוּן בְּחַרְתִּי בּוֹ:

(ג) כִּי אֶצְקֶ־מַיִם עַל־צִמָּא וְנִזְלִים עַל־יַבְשָׁה אֶצְקֶ רוּחִי עַל־זֶרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל־צֶאֱצָאֶיךָ:

(ד) וְצִמְחוּ בְּבִי חֲצִיר בְּעַרְבִים עַל־יַבְלֵי־מַיִם:

(ה) זֶה יֹאמַר לְיִקְוֹק אָנִי זֶה יִקְרָא בְּשֵׁם־יַעֲקֹב זֶה יִכְתֹּב יְדוֹ לְיִקְוֹק וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִכְנֶה:

רש"י ישעיהו פרק מד פסוק ה

(ה) זה יאמר לה' אני - אלו צדיקים גמורים:

זה יקרא בשם יעקב - אלו קטנים בני רשעים:

זה יכתוב ידו לה' - אלו בעלי תשובה:

ובשם ישראל יכנה - אלו הגרים מעכו"ם כך שנויה באבות דרבי נתן:

רד"ק ישעיהו פרק מד פסוק ה

(ה) זה יאמר - כי הנשארים בישראל כולם יהיו קדושים וכולם יקראו שהם לה' ושהם מזרע יעקב כמו שאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו וגו', וכן אמר והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט:

יכתוב ידו לה' - יאמר בפיו ויכתוב בידו לה' ר"ל כי הוא לה', ויונתן תרגם יקרב קרבנים, ובאמרו זה וזה לפי שיבא מזה אחד ומזה אחד כמו שכתוב ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל:

יכנה - יכנה עצמו בשם ישראל כי לא יזכר שם עצמו אלא יאמר ישראל אני:

בטחון בה'

תהלים פרק ט פסוק ט - יא

(ט) וְהוּא יִשְׁפָּט־תְּבַל בְּצַדֵּק יִדְּיוֹ לְאֲמִים בְּמִישָׁרִים:

(י) וְיִהְיֶה יִקְוֶה מִשָּׁגֵב לְדָךְ מִשָּׁגֵב לְעֵתוֹת בְּצָרָה:

(יא) וַיִּבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא־עֲזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ יִקְוֶה:

אבן עזרא תהלים פרק ט פסוק יא

(יא) ויבטחו בך - כאשר יראו שהיה השם משגב לך אז יהיו לבטח:

רד"ק תהלים פרק ט פסוק יא

(יא) ויבטחו בך, דין הוא שיבטחו בך יודעי שמך, כישראל היום, כי ראו כי לא עזבת דורשיך ה', אלא היית עמם בעת צרתם:

מצודת דוד תהלים פרק ט פסוק יא

(יא) כי לא עזבת - כי יראו אשר לא עזבת דורשך:

מלבי"ם תהלים פרק ט פסוק יא

(יא) יודעי שמך הם יבטחו בך, כי לא עזבת דורשך, אף עזיבה לפי שעה, כי הם מושגחים מאתך תמיד עד שלא יהיה להם עת צרה כלל, ור"ל להעמים יעשה משפט, להעניים רחמים, לישראל ויודעי שמו אהבה וחבה כאב את בנו, לכן אתם ישראל יודעי שמו.

ספר אורחות צדיקים שער השמחה ד"ה והבטחון אי. ספר המוסר 'אורחות צדיקים' [נקרא לפעמים 'אורחות חיים' או 'ספר המידות'] נתחבר כנראה במחצית השניה של המאה ה"ט"ו בידי מחבר לא ידוע.

והבטחון אי אפשר בלא אמונה, דכתיב (תהלים ט יא): "ויבטחו בך יודעי שמך", כי היודעים שמו הגדול ומכירים גדולתו וגבורתו, והמאמינים בכל לב, אותם יכולים לבטוח בו, כי הבטחון והאמונה שותפים, אם אין אמונה - אין בטחון. והאמונה היא ראש התורה, דכתיב (שמות כ ב - ג): "אנכי ה' אלהיך -

לא יהיה לך אלהים אחרים", ואם לא מאמין, מה יועיל תורתו? ובזמן שאדם מאמין מעומק הלב שהבורא יקיים כל מה שכתוב בתורה, לעשות פורענות לחוטא ולשלם שכר טוב למקיימים אותה, אז שומר התורה, כי כל הגנבים והגזלנים אם היו יודעים בודאי שהיו נהרגים על גניבתם וגזילתם ולא היו יכולים להימלט, היו מונעים. וכל הגנבים והגזלנים הם בוטחים להינצל לעולם, ועל כן עושים מה שלבם חפץ. וכן גם החוטא, אם היה מאמין בודאי על גודל ענשו, לא היה חוטא.

חזון איש, אמונה ובטחון פ"ב

טעות נושנת נתאזרחה בלב רבים במושג 'בטחון'. שם בטחון המשמש למידה מהוללה ועיקרית בפי החסידים, נסתובבה במושג (של) חובה להאמין, בכל המקרה שפוגש האדם... ויש לפניו שני דרכים בעתיד, אחת טובה ולא השניה (טובה), כי בטח יהיה הטוב. ואם מסתפק וחושש על היפוך הטוב הוא מחוסר 'בטחון'. ואין הוראה זו ב'בטחון' נכונה, שכל שלא נתברר בנבואה, אין העתיד מוכרע, כי מי יודע משפטי ה' וגמולותיו ית'? אבל ענין ה'בטחון' (באמת)... לזכור שאין המקרה אדוניה (שליט) לנו, ושאין מעצור לה' מלהושיעו... ולהשרות בקרבו (של האדם) את האמת הידועה כי אין כאן... מקרה, רק הכל מאתו ית' בין לטוב ובין למוטב (לרע)"

ספר חובות הלבבות שער ד - שער הביטחון פרק ז

ומצאנו ענין הבטחון בלשון הקודש מליצים בעדו בעשר מלות כנגד עשר מדרגות האלה, והם: מבטח, ומשען, ותקוה, ומחסה, ותוחלת, וחכוי, וסמיכה, ושבר, ומסעד וכסל.

"ביאור שמות הנרדפים בתנ"ך" (להרב שלמה אהרן ורטהימר) ערך: שבר

"יחול" הוא כאשר אין ברור לו לאדם והוא עדיין בספק אם ישיג. "תקוה" כאשר לבו סמוך, אע"פ שלא מובטח לו לגמרי. "חיכוי" כאשר ברור לו שיושע, והוא ממתין שהדבר יבוצע ויתקיים. "שבר" הוא בבטחון חזק כי יודע שה' הוא כל יכול, וממנו מתהווה הכל. ההוכחה לאמיתות הפירושים הנ"ל היא בבדיקת הפסוקים במקרא, ומצאנו שהפסוקים מצדיקים את הביאורים הללו.

"משענת" ל"סמיכה" מצאנו בהמלבי"ם (לשופטים טז, כט) כי "סמיכה" היא בכל כוחו. "משענת" היא רק במקצת. ויש כאן שינוי בכוחות נפש של האדם הזה הפונה לה'.

"כסל" הוא רק בטחון שלא יגיע אליו הרעה, אבל לא שיבוא אליו הטוב (המלבי"ם לאיוב ד, ו. וכן ח, יג). "סעד" הוא עזר במקצת, כי האדם סומך גם על כוחות עצמו, אלא נסעד על מקל ההליכה.

שכר טוב

תהלים פרק לא פסוק יט - כ

(יט) תִּאֲלַמְנָה שְׁפִתַי שֶׁקֶר הַדְּבָרוֹת עַל־צַדִּיק עֵתֶק בְּגִאֲוָה וְבוֹז:

(כ) מָה רַב־טוֹבֶךָ אֲשֶׁר־צָפַנְתָּ לִירְאִיךָ פְּעֻלַת לַחֲסִים בְּךָ נִגְדַּ בְּנֵי אָדָם:

רש"י תהלים פרק לא פסוק כ

(כ) מה רב טובך - ידעתי לעולם הבא יש שכר טוב ליראיך ומכל מקום בעולם הזה שהרשעים מקיפים אותם אני מתפלל עליהם שתסתירם בסתר פניך:

אבן עזרא תהלים פרק לא פסוק כ

(כ) מה - ואלה הדוברים עתק לא ידעו הטוב שצפנת ליריאך וכבר עשית כמה טובות בגלוי לחוסים בך וזה טעם נגד בני אדם:

רד"ק תהלים פרק לא פסוק כ

(כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך. הרשעים מדברים בגאווה ובוז דברים עתיקים על הצדיקים ויראי האל, לפי שרואים אותם שפלים וחלושים ואינם יודעים מה גדול הוא הטוב אשר צפנת להם לעולם הבא. ואם בעולם הזה הם שפלים יתרוממו לעולם הבא. ומלבד זה פעלת וחדשת טוב רב להם פעמים רבות בעולם הזה, וזהו: נגד בני אדם, לפי שלא יבושו לעיניהם מפני שהם חוסים בך:

בראשית רבה (וילנא) פרשת לך לך פרשה מד סימן ד

לפי שהיה אבינו אברהם מתפחד ואומר ירדתי לכבשן האש ונצלתי, ירדתי למלחמת המלכים ונצלתי, תאמר שנתקבלתי שכרי בעולם הזה ואין לי כלום לעתיד לבא, אמר הקדוש ברוך הוא אל תירא אנכי מגן לך וכל מה שעשיתי עמך בעולם הזה חנם עשיתי עמך אבל שכרך מתוקן לעתיד לבא, שכרך הרבה מאד היך מה דאת אמר (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך.

שלא נבוש

תהלים פרק כה פסוק ב

(ב) אֱלֹהֵי בְּךָ בְּטַחְתִּי אֶל־אֲבוֹשָׁה אֶל־יַעֲלֹצוּ אֵיבֵי לִי:

רד"ק תהלים פרק כה פסוק ב

(ב) אלהי בך בטחתי, ולא באחר, לפיכך תחינתי לפניך אל אבושה, שלא אבושה. שאם לא תתן לי שאלתי הנה יש לי בושתי בבטחוני, וכן הוא אומר (איוב ו, כ): בִּשְׂוֹ כִי בָטַח, (מזמור כב, ו) בך בטחו ולא בושו. ואם תתן לי שאלתי שבטחתי בך שתתננה לי לא אבוש

מלבי"ם תהלים פרק כה פסוק ב

(ב) אלהי, (בענין צרכיו הגשמיים) הנה בכל עניני בך בטחתי, ולכן אבקש אל אבושה, כאילו אין תכלית בקשתו השגת הצרכים רק השגת הבטחון בל יתבייש על בטחונו בה' עת יהיה לו מקור אכזב, ובעבור תכלית זה אני מבקש אל יעלצו אויבי לי שבזה יגיע חילול ה':

באמת

ישעיהו פרק י פסוק כ

(כ) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יִוָּסֵף עוֹד שְׂאֵר יִשְׂרָאֵל וּפְלִיטַת בַּיִת־יַעֲקֹב לְהַשְׁעוֹן עַל־מִכְּהוֹ וְנִשְׁעוֹן עַל־יְקוֹק קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּאַמֶּת:

רד"ק ישעיהו פרק י פסוק כ

(כ) והיה ביום ההוא - להשען על מכהו כמו שהיה אחז נשען על מלך אשור והיה מכהו במס שהיה מכביד עליו או מכהו במלחמה כי אחר כן נלחם בו ועתה הכירו כי אין להשען באדם כי צריך לו שיעבדנו ויתן לו מס וכאשר לא יתן או הוא לא ירצה בו יכהו וילחם בו, אבל ראוי להשען על ה' צבאות כי לא יבקש מהאדם דבר אלא שישען בו באמת ויושיענו מכל צרותיו, ולפי שחזקיהו נשען על ה' הכה מלך אשור שהיה מכהו ונודע לכל כי ה' קדוש ישראל:

הבט רוחני-השקפתי לברכה

מהר"ל גבורות ה' פרק ט

וכבר אמרנו למעלה כי שלשה יש בו ראש וסוף ואמצע, ואברהם שהוא ראשון נגד ראש לכך זכה אברהם שיהי' ראש ונשיא ואב המון, וכל אחד מן ג' אבות זכה לדבר מיוחד, למעלה מיוחדת, כי הראש מעלה בפני עצמו, והשני מעלה בפני עצמו והג' מעלה בעצמו. ומפני כי השני הוא שנוי אל הראשון, ולפיכך השני הוא נגד הסוף, כי הסוף הוא משתנה מן ההתחלה שזה התחלה וזה סוף. אבל השלישי אין מתנגד ואדרבה הוא מאחד הכל, ולפיכך השלישי נגד

האמצעי, שהאמצעי מאחד שני קצוות, ובשביל כך מדת אברהם חסד ומדת יצחק מדת הדין זה הפך לזה, כי הדין צריך לרדת לעומק הדין עד בסוף, והחסד כאשר אין יורד לסוף הדבר נקרא מדת חסד, ויעקב נגד אמצעי כמו שאמרנו למעלה. לכך מדת יעקב מדת אמת, כי האמת אין לו נטיה לא לימין ולא לשמאל, לכך יעקב הוא נגד האמצעי שאין לו ימין ושמאל, וכל זרע יעקב זרע אמת שלא היה פסולת בזרעו, אבל אברהם ויצחק היה פסולת בזרעם. ואף על גב שהיו האבות ג' עיקר הכל הוא אברהם שממנו יצא הכל והוא הראשון. וזהו שאמרו חז"ל (פסחים דף קי"ז ע"ב) ואעשך לגוי גדול שאומרים אלהי אברהם וגו' יכול חותמים בכולן ת"ל והיה ברכה בכך חותמין ואין חותמין בכולם. פי' אף על גב שהיו האבות ג' עיקר הכל וחותרם הכל הוא אברהם שהוא ראש הכל, לכך חותמין בו בלבד. והרי התבאר כי ראש אבן פינה אי אפשר שימצא בתכלית השלימות, כי לא ימצא אחד שהוא בתכלית השלימות כי אם הקדוש ברוך הוא בלבד, וחסרון זה מה שהוא היה הראש בלבד היה נוטה אל מדה הראשית יותר מדאי, ולא היה לאברהם ג"כ מעלת השני ומעלת השלישי, כיון שהיה נוטה ענין אברהם אל הראש עד שהיה רוצה להיות ראש ומושל על ת"ח להיות מושל עליהם בענין זה לעשות אנגריא. והנה נמשך לאברהם דבר זה מצד מדתו, ולכך היה עונש גדול כאשר אמרנו כי החטא שהוא בעצם אף שהחטא קטן, יותר נחשב מפני שהוא מורה על חסרון דבר בעצמו, ודבר זה נתגלה בענפים הרבה. וטעם שמואל שהפריז על המדה לומר במה אדע, זהו שלא היה לאברהם מעלת השני, מפני שהוא היה הראש כאשר אמרנו למעלה, ומעלת השני מדת הדין מדת יצחק שהיה דבק במדת הדין, אבל אברהם מפני שהיה נוטה מן מדת הדין, לכך הפריז על מדותיו של הקדוש ברוך הוא לומר במה אדע, שכל מדה של הקדוש ברוך הוא הם במדת הדין, ומה שאמר במה אדע הפריז על מדותיו שהם מדת הדין ויצא מקו מדת הדין. וכן מה שאמר ר' יוחנן שלא הכניס גרים תחת כנפי השכינה, זהו שלא היה בו מעלת הג' שהוא כולו לה', כמו שהיו זרע יעקב כולם תחת כנפי שכינה, לכן לא היה מכניס אברהם הגרים תחת כנפי השכינה:

כלל הדברים כל שלשה האמוראים האלו רצו לומר, כי לא היה באברהם כל השלימות שיהי', ובחנו את ראש אבן פינה זה, וכל אחד פירש דבר אחד שהיה חסרון בשורש בעצם ונתגלה החסרון בענפים. רק שלדעת ר' אבהו מה שהיה עושה אנגריא בת"ח, מפני שזהו נראה יותר ראשון שבשבילו היה השיעבוד על בניו ג"כ שעשו אנגריא בבניו. ושמואל נראה לו יותר שאמר במה אדע, שהפריז נגד מדותיו של הקדוש ברוך הוא שהם מדת הדין לכך נמשך מדת הדין על בניו לומר ועבדום וענו אותם זהו ממדת הדין. ולדעת רבי יוחנן יותר נראה שלא הכניס גרים תחת כנפי השכינה, שבשביל זה יצאו בניו גם כן מרשות השכינה והיו משועבדים תחת מצרים, עד שאחר כך אמר להם

ולקחתי אתכם לי לעם להיות תחת כנפי השכינה. אי נמי שבשביל שלא הכניסם תחת כנפי השכינה, היה נותן אברהם יד ושם לכח אומות להיות גוברים על ישראל ובשביל כך היה השיעבוד. ואפשר שכל אלו האמוראים כל אחד ואחד מוסיף ואינו חולק, שוודאי כל אלו ג' דברים היו באברהם כמו שהתבאר. ומעתה כאשר תבין הכל תבין למה נזכר ר"י רבו של ר' אבהו באחרונה ורבי אבהו בראשונה, כי הכל בסדר מאוד:

וכאשר תבין דברי חז"ל תמצא שכנגד אלו ג' דברים בא העונש שנאמר כי גר יהיה זרעך ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. הזכיר ג' דברים גירות עבודה ועינוי, ואם יש לך לב להבין תדע כל דבר ודבר מזה, ואי אפשר אשר לא ארמוז לך מעט מעט. כי הגירות הוא בעצמו מפני שפגם בת"ח, ומדת ת"ח ומדת הגרים אחת שנאמר (ויקרא י"ט) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וכי יגור אתך גר, וכן כללו רז"ל בברכה ביחד ועל זקני עמך ישראל ועל פליטת סופריהם ועל גרי הצדק, והדברים ידועים לחכמים כי השכל הוא גר בעולם הגשמי, ומפני שחטא במדת חכמים נגזר על זרעו גירות והבן דבר זה מאוד. וכן ועבדום נגד שהפריז על מדותיו של הקדוש ברוך הוא, וחטא במדת הדין, לכך בא מדת הדין של עבודה על זרעו שזהו ממדת הדין. וכן מה שחטא שלא הכניס גרים תחת כנפי השכינה, ובשביל זה היה העינוי, כי אין העינוי רק שהיו צוררים את ישראל, וכדכתיב (במדבר ל"ג) והיה אם לא תורישו את יושבי הארץ והיה אשר תותירו מהם לשכים ולצנינים וצררו אתכם, וזה בשביל שלא הכניסם תחת כנפי השכינה היו נשארים כחות אשר דוחקים ולוחצים. הנה נרמז לך מעט מעט מה שאפשר לך להבין ולכתוב מזה והוא עיקר ושורש הדבר, אך כל ענין זה בפרט אי אפשר לכתוב:

וכאשר תבין זה, תבין ותדע שהדבר הוא בהפך מה שהבינו הם דברי חכמים, כי היו חושבים כי רבותינו זכרונם לברכה לא העמיקו בענין השעבוד והגלות של מצרים רק לקח כל אחד ואחד מה שנראה לו ראשונה, ובדעתם הם העמיקו לתת סבה חשובה, והפך בדבר, כי רבותינו זכרונם לברכה העמיקו מאוד מאוד מה שאי אפשר לכתוב ולפרש, והארכנו בדברים אשר לא היו ראויים לכתוב ולפרש, רק כדי שתדע דרך חכמים, והאיש החכם יוסף חכמה לדעת כי הם פתחו פתח חכמה ושערי תבונה לברי לבב, ברוך שבחר בהם ובחכמתם: